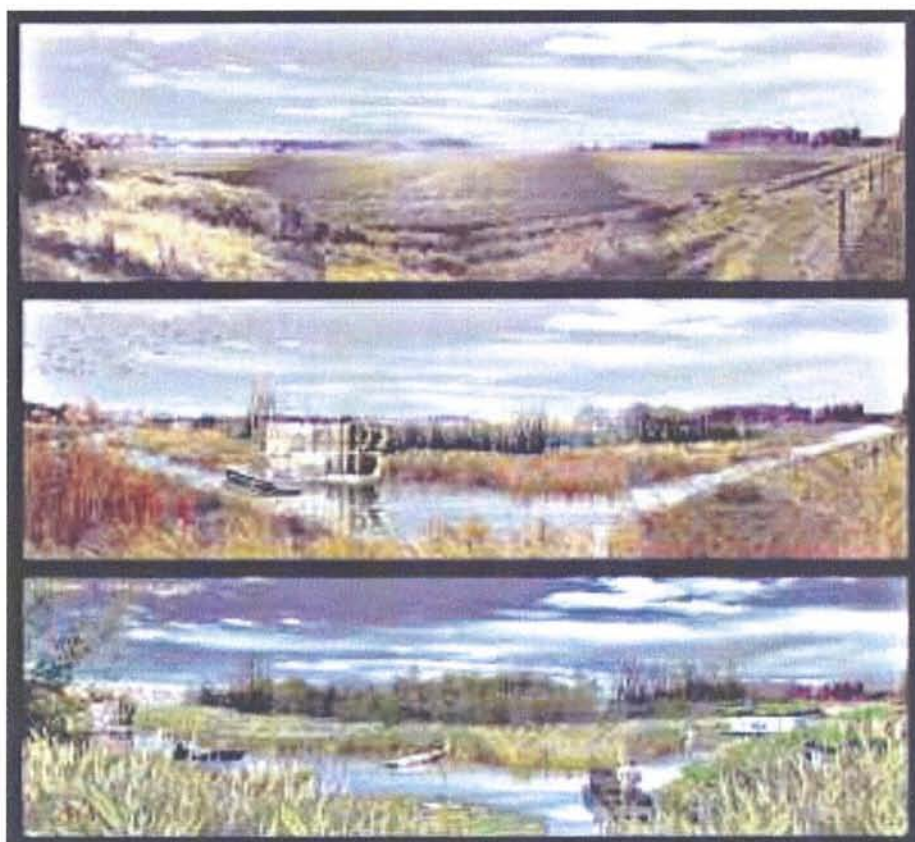

Visie Borsele 2025

Bestuur & Management Consultants
Leusden, 23 oktober 2002
M.C.J. Kerstens

INHOUD

HOOFDSTUK	1	INLEIDING	3
HOOFDSTUK	2	RECAPITULATIE	5
HOOFDSTUK	3	HOOFDKEUZES	8
HOOFDSTUK	4	NADERE UITWERKING	10
HOOFDSTUK	5	EEN BEELD VAN 2025	13

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

Besturen is vooruitzien. En wie ver wil zien, moet hoog klimmen. Die moet los komen van de problemen van alledag en zichzelf de ruimte bieden om vergezichten te schilderen, zonder dat daarvoor alle technische details zijn onderzocht en elke onzekerheid is geëlimineerd.

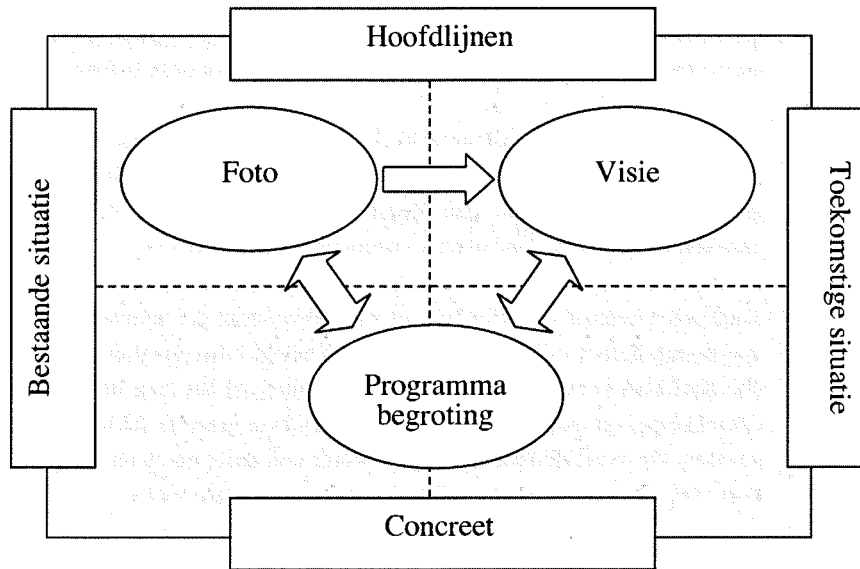
Dat is de paradox van visieontwikkeling. Doen wij het op een inspirerende, creatieve en dus losse manier dan hoort men al snel het verwijt van 'luchtfietserij'. En maken wij er een gedegen onderzoek van, dan duurt het proces zo lang en wordt het wegnemen van onzekerheden zo bepalend dat het visionaire ver te zoeken is.

Toch is het hebben van visie bijna een spreekwoordelijke noodzaak voor goed bestuur. Sterker, van bestuurders wordt verwacht dat ze hun beleid baseren op een ideaal voor de lange termijn: de visie! Nou is een gemeente eigenlijk continu, zij het lang niet altijd bewust, bezig met het ontwikkelen van een visie. Voortdurend wordt in grote en kleine stappen een bepaalde koers gevaren. Op verschillende momenten wordt ook meer expliciet stil gestaan bij de vraag of die koers nog de juiste is of dat wellicht moet worden bijgestuurd.

De gemeente Borsele is in juni 2002 gestart met een visieontwikkelingstraject. Directe aanleiding is de opstelling van de begroting door de nieuwe gemeenteraad. In het kader van de dualisering is een programmabegroting opgesteld. Deze sluit aan bij de rol van de gemeenteraad die stuurt op de hoofdlijnen van beleid. Als basis voor de programmabegroting is deze visie opgesteld.

Visie en programmabegroting zijn ontwikkeld in parallelle trajecten. Telkens is heen en weer geschakeld tussen de twee sporen. Zo is de onderlinge samenhang gewaarborgd. De afstemming is gebaseerd op een gezamenlijk uitgangspunt, de foto van Borsele. Dit is een bestandsopname van de huidige situatie. Ook met de tussentijdse resultaten van de ontwikkeling van de Borsatlas heeft afstemming plaatsgevonden. De Borsatlas is een visie op de toekomstige ruimtelijke structuur van Borsele die in 2003 zal worden vastgesteld.

Deze trajecten hebben een verschillende diepgang en planninghorizon, maar zijn onderling wel sterk verweven. Foto en visie zijn vooral gericht op de hoofdlijnen van beleid, respectievelijk in de huidige en toekomstige situatie. De programmabegroting vertaalt de bestaande situatie in concreet beleid voor de korte en middellange termijn.

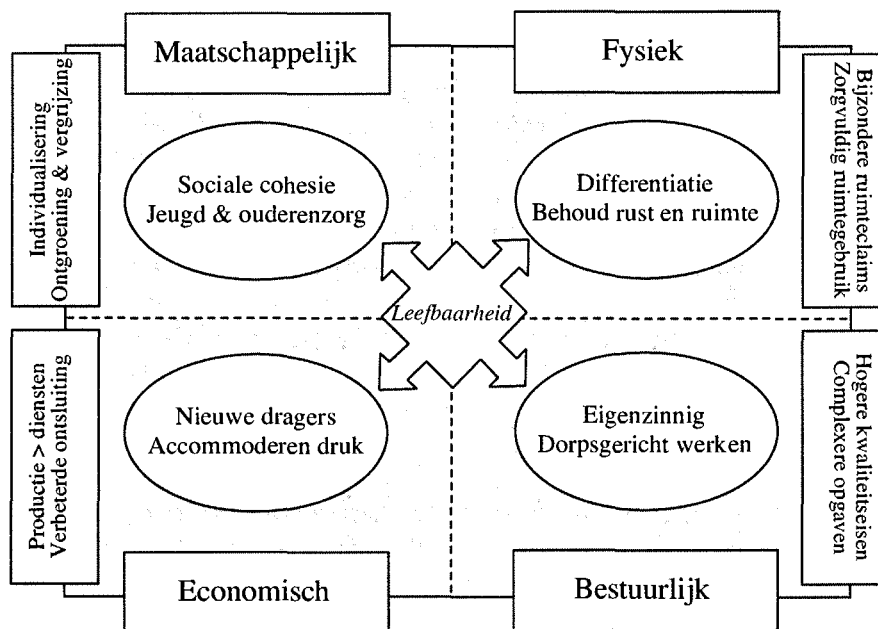
Deze visie kijkt vooruit naar het jaar 2025 en introduceert enkele nieuwe denklijnen voor de ontwikkeling van Borsele. Deze nieuwe lijnen voor de toekomst betekenen niet dat Borsele er van vandaag op morgen ineens heel anders uit zal zien. De doorlopen visieontwikkeling bevestigt voor een belangrijk deel oude waarden en beslissingen. Met name op ruimtelijk-economisch gebied bepalen die immers vaak voor decennia de ontwikkeling van een gebied. Bevestiging van oude waarden en beslissingen is ook zeker geen probleem. Integendeel, het bevordert juist de continuïteit van beleid. Desalniettemin heeft de gemeenteraad ook onderkend dat alles bij het oude houden geen levensvatbaar scenario is. Daarom legt deze visie ook nieuwe accenten die Borsele ook op de langere termijn leefbaar en vitaal moeten houden.

RECAPITULATIE

Aan het begin van de visieontwikkeling is een bestandsopname gemaakt van de bestaande situatie en het huidige beleid. Deze zogenaamde foto is opgesteld aan de hand van de pijlers van het grotestedenbeleid: maatschappelijk, economisch en fysiek. Gezien het grote, actuele belang is daar nog een vierde, bestuurlijke pijler aan toegevoegd.

Het hier en nu, met haar sterke en zwakke kanten, geldt als vertrekpunt van de toekomstige ontwikkeling. In de foto is de huidige situatie afgezet tegen te verwachten trends. Zo is een beeld ontstaan van de huidige koers van Borsele en de mate waarin de gemeente is voorbereid op toekomstige ontwikkelingen.

Uit de foto komt naar voren dat Borsele een veelzijdige gemeente is met een cultuurhistorisch en landschappelijk zeer aantrekkelijke omgeving. Kenmerkend voor de in 1970 ontstane gemeente zijn de vijftien kernen, elk met hun eigen karakter en profiel. De leefbaarheid in de kernen is het belangrijkste punt van zorg voor het gemeentebestuur. Deze staat namelijk voortdurend onder druk door tal van ontwikkelingen op uiteenlopend gebied. Van grote invloed zijn vooral de vergrijzing en ontgroening, verschuivingen in de economische activiteiten en de toegenomen bereikbaarheid.

Op alle relevante terreinen is eigentijds beleid geformuleerd, dat anno 2002 ook voldoende effectief is. In de toekomst doemen evenwel bedreigingen op, zowel bestaande als ook nieuwe, die krachtige keuzes van het gemeentebestuur, haar maatschappelijke partners en de inwoners vragen.

In de bovenstaande figuur zijn de conclusies van de foto schematisch weergegeven. Als hoofddoelstelling geldt het behoud van de leefbaarheid in de kernen van Borsele. De vier ovals bevatten de centrale opgaven in elk van de vier pijlers. Deze vloeien voort uit de links en rechts weergegeven verwachte ontwikkelingen.

De foto vormt de basis voor vier scenario's. Deze beschrijven Borsele in het jaar 2025. Elk scenario geeft een integraal beeld, maar is gebaseerd op verschillende uitgangspunten. De vier pijlers zijn per scenario anders ingevuld. Elk scenario gaat uit van een zekere maakbaarheid van de samenleving. Zonder die maakbaarheid zou een visie immers zinledig zijn. De scenario's bevatten daarnaast ook autonome ontwikkelingen, die veel lastiger (bij) te sturen zijn.

	<i>Luctor et Emergo</i>	<i>Groene Kracht</i>	<i>Missing Link</i>	<i>Eldorica</i>
Filosofie	Behoud	Cohesie	Werk	Wonen
Maatschappelijk	Eenheid	Verbondenheid	Soberheid	Verscheidenheid
Economisch	Industrie	Industrie en diensten	Industrie en handel	Diensten en kennis
Fysiek	Druk	Meervoudig	Efficiënt	Genot
Bestuurlijk	Hybride	Dorpsgericht	Regionaal	Gemeentelijk
Accent	Sociaal-economisch	Maatschappelijk	Economisch	Fysiek

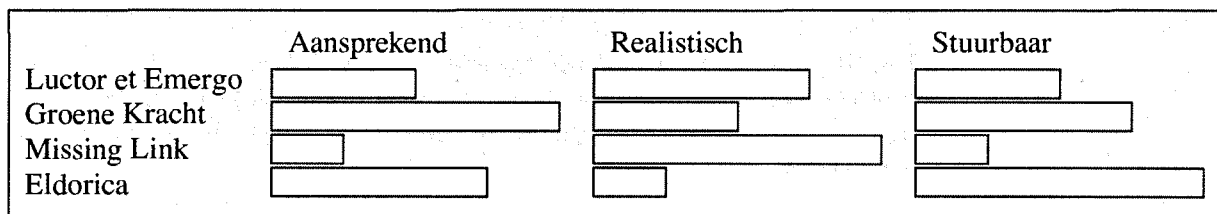
Tijdens de behandeling door de gemeenteraad ontstaat het volgende beeld van de filosofie en de accenten in de scenario's. *Luctor et Emergo* schildert een weinig aantrekkelijk plaatje. Alles bij het oude houden wordt niet gezien als een alternatief. In dit scenario zijn op alle terreinen ongewenste neveneffecten te verwachten. Druk op de omgeving, relatief laagwaardige werkgelegenheid, voortdurende ontgroening en nauwelijks te betalen ouderenzorg. Misschien zijn dit voor Borsele geen onoverkomenlijke problemen, maar van een positief en optimistisch toekomstbeeld is zonder meer geen sprake. Een soortgelijk oordeel treft het scenario *Missing Link*, waarin wordt ingezet op grootschalige economische ontwikkeling. Een van de bestaande motoren van Borsele, het Sloegebied, blijft ook in de toekomst belangrijk voor de economie van de gemeente, maar alleen binnen heldere randvoorwaarden. Ongebreidelde economische groei wordt afgewezen.

Luctor et Emergo en *Missing Link* hebben met elkaar gemeen dat ze als realistisch en relatief autonoom worden beschouwd. Dat staat in opvallend contrast met de andere twee scenario's die volgens de gemeenteraad uit zichzelf niet zo snel zullen gebeuren. Aangezien de toekomstbeelden van *Eldorica* en met name *Groene Kracht* wel aanspreken, is het nodig dat de gemeente gericht beleid gaat voeren om de gewenste ontwikkelingen te laten plaatsvinden.

In *Groene Kracht* staan de omgevingskwaliteiten van Borsele centraal. Rust en ruimte zouden leidend moeten zijn in de ontwikkeling van de kernen en vooral ook het buitengebied. Aansprekend is de ontwikkeling richting minder belastende vormen van economische bedrijvigheid. Ook de duurzame, maar zakelijke benadering van de agrarische sector spreekt tot de verbeelding. Betwijfeld wordt of recreatie en toerisme een substantiële bron van inkomsten kunnen vormen. In *Groene Kracht* geldt niet alleen de zorg voor de omgeving als leidraad, maar ook de zorg voor de medemens.

Eldorica wordt aanvankelijk enigszins argwanend bekeken door de gemeenteraad. Dit scenario introduceert een nieuwe economische drager: het wonen in groene en waterrijke milieus. Bedenkingen hebben te maken met het veronderstelde elitaire karakter en de negatieve invloed op landschap en bestaande kernen. Karakter en locatie blijken bepalend voor de houding ten opzichte van eventuele nieuwe woonmilieus.

De onderstaande figuur geeft een korte samenvatting van de beoordeling van de vier scenario's door de gemeenteraad. De balken geven aan hoe de scenario's ten opzichte van elkaar scoren. Een langere balk geeft aan dat het betreffende scenario op dat criterium beter scoort.

HOOFDKEUZES

Op basis van de foto en de scenario's tekent zich langzaam maar zeker een beeld af. De centrale ontwikkelingsfilosofie voor Borsele kan worden omschreven als zorg voor elkaar en de omgeving. Mensen en omgeving zijn het belangrijkste bezit. Dat vertaalt zich in een keuze voor behoud en versterking van de maatschappelijke samenhang en de omgevingskwaliteiten in de kernen en het buitengebied. De economische structuur is daarop afgestemd.

Het beleid van Borsele kenmerkt zich door zorgvuldigheid en verbondenheid. De *zorgvuldige gemeente* toont respect voor mens en omgeving. Een buitenstaander zou zorgvuldigheid af kunnen doen als typisch Zeeuwse zuinigheid. De kracht is echter juist dat de kernkwaliteiten van de gemeente worden behouden en versterkt. Mensen, natuur noch landschap mogen het slachtoffer worden van ongebreidelde groei. Het streven is te komen tot kwalitatieve groei met aandacht voor bestaande waarden. Borsele kiest ervoor om deels mee te varen op de stroom van economische ontwikkeling, maar alleen onder strikte randvoorwaarden die de omgevingskwaliteiten moeten beschermen.

Kwetsbare groepen vragen speciale aandacht, met name jongeren en ouderen. Niemand mag buiten de boot vallen. Echter ook de middengroepen en met name jonge gezinnen leveren een onmisbare bijdrage aan de levendigheid en leefbaarheid van de kernen en vragen derhalve om gericht beleid.

In de economisch en fysieke pijler staat zorgvuldigheid volop in de aandacht. Begrippen als duurzaamheid en intensief of meervoudig ruimtegebruik hebben in dit kader hun intrede gedaan. Duurzaam betekent zowel robuust, gericht op de lange termijn, als ook zo min mogelijk schade berokkenend aan mens en omgeving. Meervoudig ruimtegebruik gaat uit van de schaarste van ruimte. Waar mogelijk moeten functies worden gecombineerd of geïntensiveerd om ruimte te sparen. Dat komt de omgevingskwaliteit ten goede.

Zorgvuldig omgaan met mens en omgeving vraagt om een toegankelijk bestuur, dat heldere besluiten neemt en daadkrachtig optreedt. Toegankelijkheid betekent open staan voor samenwerking met burgers, maatschappelijke partijen en andere overheden.

De *verbonden gemeente* zorgt ervoor dat steeds aandacht wordt besteed aan dwarsverbanden, tussen mensen, beleidsterreinen, ruimtelijke neerslag en schaalniveaus. Verbondenheid is de Borselse invulling van integraliteit. De essentiële verbanden worden benoemd, terwijl de valkuil van een holistische benadering ('alles hangt met alles samen') wordt vermeden.

Verbondenheid in de maatschappelijke pijler staat voor een hechte samenleving waarin verschillende bevolkingsgroepen samen actief zijn.

Op economisch gebied krijgt verbondenheid de invulling van complementair. Dat uit zich op twee manieren. Enerzijds wil Borsele niet afhankelijk zijn van een eenzijdige economische structuur, maar juist kunnen bouwen op een gediversifieerde economie. Anderzijds zou er sprake moeten zijn van een expliciete relatie tussen sterkere en zwakkere functies in brede zin, waarbij de eerste bijdraagt aan het voortbestaan van de laatste, bijvoorbeeld door middel van *rood-voor-groen* constructies.

De fysieke neerslag van wonen, werken en recreëren is evenwichtig. Dat betekent niet dat functies gelijkmatig zijn verspreid over het grondgebied, maar dat verdringing en verstoring van de ene functie door de andere zoveel mogelijk wordt voorkomen. De hiervoor genoemde duurzaamheid en meervoudigheid kunnen daarbij behulpzaam zijn.

Bestuurlijke verbondenheid betekent dat beleid wordt gevormd en besluiten worden genomen op het daarvoor meest geschikte niveau. In Europees verband is dit bekend als het subsidiariteitsbeginsel. Samenwerking met dorpsraden en regio is uitgangspunt voor het bestuur van Borsele.

	<i>Maatschappelijk</i>	<i>Economisch</i>	<i>Fysiek</i>	<i>Bestuurlijk</i>
Zorgvuldig	Compleet	Duurzaam	Meervoudig	Toegankelijk
Verbonden	Hecht	Complementair	Evenwichtig	Subsidiar

NADERE UITWERKING

Borsele kiest bewust voor visiegericht werken. Het is de betrokkenen duidelijk dat diverse ontwikkelingen op de gemeente afkomen die een passende reactie vergen. Gekozen wordt voor een positieve strategie, gericht op kwaliteitsontwikkeling van kernwaarden. Dat wil niet zeggen dat er geen aandacht is voor het tegengaan van mogelijk negatieve ontwikkelingen, maar hierop wordt gestuurd vanuit een eigen visie op de gewenste ontwikkeling. Verwachte autonome ontwikkelingen worden niet genegeerd, maar worden zoveel als mogelijk een passende plaats in de visie gegeven.

Bij de nadere uitwerking van de hoofdkeuzen in een visie staat de identiteit van de gemeente centraal. Identiteit is niet iets dat van de ene op de andere dag ontstaat. Historie en context zijn medebepalend. Tot op heden heeft Borsele zich opgesteld als gemeente van contrasten, met enerzijds de dynamiek van het economisch complex in het Sloegebied en anderzijds de rust en ruimte van het voormalig WCL gebied in de Zak van Zuid-Beveland. Een spannende, maar ook gespannen identiteit. Tijdens een visieontwikkelingstraject rijst al snel de vraag of die gespletenheid houdbaar is, of de gemeente niet gebaat zou zijn bij een keuze voor één ontwikkelingsstrategie.

Aan de ene kant zou Borsele kunnen kiezen voor verdere uitbouw van het bestaande industriële complex met havengebonden nijverheid, aangevuld met distributie en overslag. Er zijn in Nederland slechts een beperkt aantal geschikte plaatsen hiervoor en dus zou Borsele daarvan kunnen profiteren. Critici twijfelen evenwel aan de daadwerkelijke bijdrage van deze 'economie van gisteren' en wijzen op de negatieve gevolgen voor de omgeving.

Daarom zou, aan de andere kant, gekozen kunnen worden voor het inzetten op wonen en kleinschalige, hoogwaardige economische activiteiten die niet alleen bijdragen aan het creëren van een vitale economische structuur, maar ook aan het behoud van omgevingskwaliteiten.

Op het eerste gezicht lijkt een keuze voor de tweede optie bijzonder aantrekkelijk. Het is evenwel de vraag of hier sprake is van een echte keuzemogelijkheid. Historie en context zijn immers medebepalend. De in het verleden gemaakte keuzes bepalen nog vele jaren de ontwikkeling van Borsele. Het industrieel complex van het Sloegebied is voorlopig een gegeven, dat naast enige bedreigingen ook volop kansen biedt. Daarom is, gezien de missie van de gemeente, een keuze tegen verdere industriële ontwikkeling ook ongewenst. Een robuuste economische structuur is een noodzakelijke voorwaarde in de zorg voor mens en omgeving. Bij gebrek aan een alternatief is de havengebonden nijverheid een onmisbaar element in de Borselse samenleving.

Dat laat onverlet dat in de toekomst wel een herkenbare accentverschuiving kan plaatsvinden in economische activiteit. Behoud en versterking van de omgevingskwaliteiten van Borsele zijn gebaat bij een beheerste economische ontwikkeling. Dat betekent dat op de lange termijn wordt ingezet op een organische groei van een industriële economie naar een meer gediversifieerde economie met schone industrie, handel en diensten. Doel is om de negatieve effecten op veiligheid, ruimte, natuur en milieu zoveel mogelijk te beperken. Daarbij kan worden aangesloten bij de verwachte autonome ontwikkeling die zich aftekent. Mede als gevolg van de komst van de Westerschelde Container Terminal is de verwachting dat er steeds meer sprake zal zijn van value added logistics, overslag en distributie.

Borsele blijft voorlopig dus een gemeente van contrasten, al tekent zich in de verre toekomst een meer uitgebalanceerd evenwicht tussen de samenstellende onderdelen af. Het Sloegebied verschieft langzaam van kleur, de Sloepoort sluit daarbij aan. In het overige deel van de gemeente ontwikkelt zich vooral de diensteneconomie.

De huidige agrarische bedrijvigheid wordt langs de weg der geleidelijkheid aangevuld met andere vormen van grondgebonden activiteiten. Waar de omstandigheden dat toestaan blijft sprake van grootschalig agrarisch grondgebruik. Bij deze ontwikkeling geldt robuustheid als uitgangspunt, de inkomenspositie van de agrariërs op lange termijn staat centraal. De levering van groene diensten in de vorm van water-, natuur en landschapsbeheer biedt daarvoor de beste kansen. Aanvullend kan gedacht worden aan agrotourisme, educatie en diverse vormen van zorg. Maatwerk is vereist.

Lokaal worden ook enkele nieuwe, aantrekkelijke woonmilieus ontwikkeld. Zo kan worden bekeken of wonen als tweede economische drager kan dienen voor Borsele. Het idee is dat hieruit nieuwe economische impulsen zullen voortkomen. De verkenningen kunnen in eerste instantie plaatsvinden in de grotere, op uitbreiding gerichte kernen. De woonmilieus maken wonen in de nabijheid van rust en ruimte mogelijk, zonder dat natuur en landschap worden aangetast. Waar mogelijk wordt zelfs actief aan landschapsontwikkeling gedaan om het Borselse landschap in oude glorie te doen herleven. De nieuwe woonmilieus sluiten aan bij de bestaande kernen. Ook kan gebruik worden gemaakt van vrijkomende agrarische bebouwing. Uitgangspunt is dat de nieuwe woonfunctie bijdraagt aan de leefbaarheid van de kernen en het versterken van de omgevingskwaliteiten. Het woningbouwbeleid krijgt een nog sterkere nadruk op kwaliteit.

De ontwikkeling van de nieuwe woonmilieus zal ook een economische impuls met zich meebrengen en gepaard gaan met een ontwikkeling van op kennis gerichte economische activiteiten. Hierdoor zullen vooral hoger opgeleide, draagkrachtige middengroepen van 20 tot 50 jaar aangetrokken kunnen worden. Zij dragen in sterke mate bij aan het in stand houden van allerlei voorzieningen, zoals scholen, verenigingen en winkels. Ook zorgt hun aanwezigheid en die van hun kinderen voor een meer evenwichtige bevolkingsopbouw.

Voor voorzieningen geldt complementariteit als uitgangspunt. Borsele als geheel - en haar plek in de regio - is het niveau waarop de aanwezigheid van voorzieningen wordt beoordeeld. Dat betekent dat binnen de kernen sprake is van verscheidenheid. Elke kern heeft eigen, specifieke kwaliteiten die ervoor zorgen dat Borsele als geheel een leefbare en vitale gemeenschap is. Verscheidenheid kan alleen een kracht zijn als de kwaliteit en bereikbaarheid van de aanwezige voorzieningen gegarandeerd is. Daarop zal gericht moeten worden gestuurd. Nabijheid als sturingsconcept wordt vervangen door bereikbaarheid, zowel fysiek als virtueel (ICT).

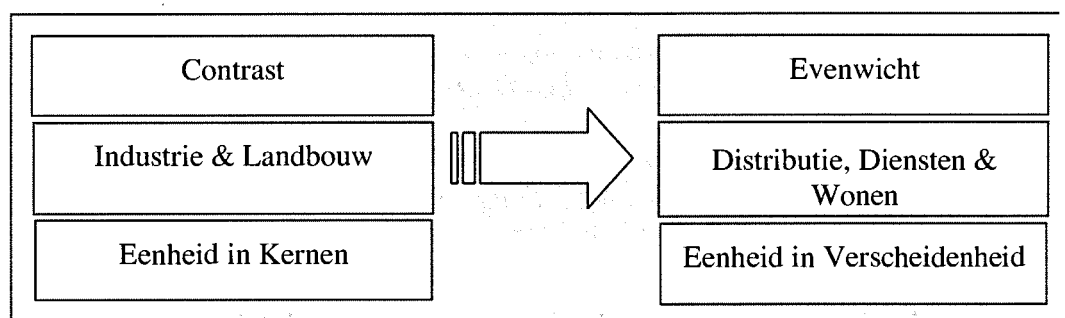
De geschetste sociaal-economische en fysieke omgeving biedt de randvoorwaarden voor het voortbestaan van de gemeenschapszin die Borsele op dit moment kenmerkt. Die maatschappelijke samenhang tussen verschillende bevolkingsgroepen wordt verder nog gestimuleerd met een adequaat veiligheidsbeleid en een actief beleid gericht op verenigingen en vrijwilligers.

Ter uitvoering van het gemeentelijk beleid wordt het dorpsgericht werken verder vervolmaakt, naar analogie aan het wijkgericht werken. Dorps wat dorps kan, overkoepelend wat overkoepelend moet, met oog voor behoud van integraliteit. Dorpsprofielen en dorpsontwikkelingsplannen kunnen daarbij behulpzaam zijn. Een start wordt gemaakt met die kernen die met de meest pregnante ontwikkelingen worden geconfronteerd. De kernen in de Sloerand dienen als pilot.

Voor vraagstukken die de lokale schaal van Borsele te boven gaan, blijft regionale samenwerking noodzakelijk. De verwachting is dat deze noodzaak in de toekomst in eerste instantie verder zal toenemen. Samenwerking tussen verschillende bestuurlijke partners is niet vanzelfsprekend en vraagt voortdurende investering. Met een stevige eigen visie kan Borsele evenwel krachtig optreden in dit proces.

Voor zover mogelijk worden in de toekomst taken die niet bijdragen aan het realiseren van de visie afgestoten. Zo wordt een heldere koers gevaren en kunnen schaarse middelen gericht worden ingezet. Tevens blijft het takenpakket van de gemeente overzichtelijk en beheersbaar.

Het beeld van Borsele gaat de komende 25 jaar veranderen. Nieuwe waarden vervangen niet de oude, maar een beeld met nieuwe accenten kristalliseert zich langzaam maar zeker uit.

EEN BEELD VAN 2025

Een visie is per definitie gericht op hoofdlijnen en de langere termijn. Daardoor blijft een visie enigszins abstract van karakter. Daarin ligt evenwel ook de kracht van de visie. Een visie moet in elk geval doorvertaald worden in programma's en concrete projecten. In Borsele is dit proces al aan de gang met de ontwikkeling van de Borsatlas. Deze zet de ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente op (middel)lange termijn uit.

Om de tastbaarheid en aantrekkingskracht van deze visie te vergroten wordt hieronder een beeld geschetst van Borsele in 2025. Geen streefbeeld, maar een inspiratiebron die laat zien waarnaar het sturen op de thema's zorgvuldigheid en verbondenheid in de toekomst zou kunnen leiden.

Vanuit de Westerscheldetunnel duiken wij het Sloegebied in dat nog altijd het karakter van een grootschalig bedrijventerrein uitademt. Wel lijkt het erop alsof het aandeel van bedrijven met hoogwaardiger productieprocessen aan het toenemen is, met name langs de randen van het gebied. Het is druk op de weg. De verdubbeling van de Sloeweg en de aanleg van het goederenspoor hebben als een magneet gewerkt op nieuwe bedrijvigheid. In de Sloepoort hebben zich in hoog tempo tal van bedrijven gevestigd langs deze nieuwe economische as. Een rondje langs de Sloerand leert dat de gemeente de overlast van de economische ontwikkeling heeft weten te beperken. Uit bouwactiviteiten in de kernen valt op te maken dat de nieuwe bedrijvigheid kennelijk minder belastend is en inbreiding in de dorpen niet in de weg staat.

Uitbreiding vindt plaats in de grotere kernen. De uitbreidingsplannen van de afgelopen jaren zijn bijzonder fraai verweven in het landschap. Zo zien wij bij 's-Gravenpolder prachtige waterwoningen en bij Heinkensand ligt een wijk hoogwaardige ecowoningen. Een nieuw deel is nog in ontwikkeling. Het reclamebord geeft aan dat alle woningen inmiddels al zijn verkocht. De actieve landschaps- en natuurontwikkeling hebben daar ongetwijfeld aan bijgedragen.

In deze woonmilieus blijken niet alleen mensen van buiten te wonen, maar ook hogeropgeleide jongeren uit Borsele, die na hun studie zijn teruggekeerd. Deze bewoners dragen niet alleen bij aan het in stand houden van leefbaarheid en voorzieningen, ook op economisch gebied is er iets opvallends aan de hand. Op de bedrijventerreinen bij Heinkensand en 's-Gravenpolder is de zakelijke dienstverlening een belangrijke bedrijfstak geworden. Het aantal adviesbureaus is er aanzienlijk gegroeid. Het groene, rustige milieu blijkt een hoog gewaardeerde vestigingsfactor voor deze bedrijven. De bereikbaarheid van hun markten – op minder dan een uur rijden van Rotterdam en Antwerpen – is prima.

Traditioneel agrarisch grondgebruik vindt vooral nog plaats in de grootschalige polders. Een vriendelijke boer vertelt ons dat het landgebruik verderop, in de Zak van Zuid-Beveland gebaseerd is op het landschap waarbij dijken en waterlopen de inrichting bepalen. Daar houdt een deel van zijn collega's zich nu bezig met het beheer van water, natuur en landschap, dat deels wordt betaald uit de opbrengsten uit de bedrijventerreinen.

In Borsele zijn vier multifunctionele gemeenschapshuizen en woon-zorg zones gerealiseerd. Het centrum van deze zones bevindt zich in de kernen van 's-Gravenpolder, Heinkenszand, Ovezande en 's-Heerenhoek. Hier staan de zorgcomplexen met verpleegbedden voor mensen die continue zorg nodig hebben. Verspreid in de daaromheen liggende kernen bevinden zich zorgkruispunten, in de vorm van een huisartsenpost of de plek waar de wijkverpleegkundige resideert. Van hieruit wordt de zorg verleend aan mensen die ambulante zorg nodig hebben.

In de buurt van de zorgcomplexen staan de multifunctionele gemeenschapshuizen. Hier onderhouden ouderen hun sociale contacten, niet alleen met hun leeftijdsgenoten, maar ook met andere inwoners uit de kernen. Er is een ruimte gereserveerd voor de huisarts die op een vaste tijd in de week langs komt. Ook zijn er spreekuren van het Algemeen Maatschappelijk Werk en de Thuiszorg. Op vaste tijdstippen kunnen geneesmiddelen worden afgehaald. Maar ook niet-medische voorzieningen zijn hier te vinden, zoals een uitleenpunt van de provinciale bibliotheekcentrale. De inwoners bestellen via internet hun favoriete boek en halen dat op een geschikt tijdstip af. Oplaadpunten voor het opladen van elektronische betaalmiddelen zijn eveneens voorhanden. Voor grotere bankzaken komt twee keer per week de mobiele bank langs. De seniorenraad is een belangrijk adviesorgaan.

Een vergelijkbare ontwikkeling heeft plaatsgevonden in het basisonderwijs. In zeven kernen zijn multifunctionele onderwijscomplexen ontwikkeld, waar naast onderwijs ook andere functies worden aangeboden, zoals kinderopvang, peuterspeelzaalwerk, consultatiebureau, en schoolmaatschappelijk werk. Een enthousiaste jongen vertelt ons dat in overleg met de jeugd hier ook geregeld buitenschoolse activiteiten plaatsvinden, zoals sporttoernooien en dorpsfestivals.

Van grootschalig toerisme is in Borsele niets te merken. Wel zien wij een behoorlijk aantal fietsers op onze route. Wij komen erachter dat ter behoud van de rust en ruimte in de Zak van Zuid-Beveland alleen bestemmingsverkeer wordt toegelaten. Doorgaand verkeer naar het Sloegebied en de Westerscheldetunnel wordt geweerd. Wij kunnen wel verder rijden, maar ons wordt geadviseerd lekker de fiets te pakken om het gebied te verkennen. Wij besluiten de auto te laten staan en al fietsend onze tocht voort te zetten, genietend van de rustgevende Borsele omgeving.

